

Based on the results of the projects different approaches towards quality, quality culture, or formal quality assurance and accreditation procedures are focused in the paper. The Institutional evaluation programme in higher education, realized in 45 countries, is described. Other programs and projects that define the tasks of quality management are characterized in the paper. Trends in quality assurance are presented in the article taking into account the national and European contexts. This paper outlines EUA key objectives for 2017-2019. Support the creation of the quality culture in higher education institutions is one of them.

Key words: European University Association; quality assurance; quality culture; quality management.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2017

Прийнято до друку 05.10.2017

УДК 37.011.3-051:005.62

Alicja Hruzd-Matuszczyk

ORCID iD 0000-0001-7731-7979

magister, asystent, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie,
Uniwersytet Śląski w Katowicach,
ul. Bielska 62, 43-400 Cieszyn, Rzeczpospolita Polska
alicjahruzd@o2.pl

PRZYGOTOWANIE I DOSKONALENIE ZAWODOWE NAUCZYCIELI – WYBRANE ZAGADNIENIA

Problematyka kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli wymaga szczególnej troski i uwagi, skłania do namysłu nad aktualnymi możliwościami rozwoju zawodowego nauczycieli oraz przygotowaniem nauczycieli do profesjonalnego wykonywania zawodu. Stawanie się dobrym pedagogiem wymaga czasu, ale nie jest on najważniejszym czynnikiem rozwoju zawodowego. W czasie studiów i w kolejnych latach pracy zawodowej nauczyciel nabiera doświadczenia, ale nie tylko na nim powinien budować swój warsztat. Doskonalenie zawodowe jest tym obszarem, dzięki któremu uzupełnia swoją wiedzę i nabywa nowe umiejętności, które stają się niezbędne w dynamicznej i wymagającej pracy pedagoga – nauczyciela – wychowawcy.

Przedmiotem rozważań podjętych w niniejszym opracowaniu jest problematyka funkcjonowania w zawodzie nauczyciela – od kształcenia studentów do wyzwań związanych z pracą zawodową. Artykuł składa się z kilku części. W pierwszej przybliżam tematykę kształcenia pedagogów, w kolejnej opisuję znaczenie praktyk zawodowych w procesie przygotowania do zawodu. W trzeciej części charakteryzuję wybrane obszary doskonalenia zawodowego nauczycieli wskazując różne możliwości rozwijania kompetencji zawodowych i osobistych. Opracowanie zamyka podsumowanie.

Słowa kluczowe: doskonalenie zawodowe; edukacja; kształcenie; nauczyciel.

DOI: 10.28925/2226-3012.2017.6.149155

Wprowadzenie. Dynamiczne przemiany społeczno-kulturowe, gospodarcze oraz polityczne są impulsem do zmian i nowych wyzwań przed którymi staje społeczeństwo w każdym państwie. Zachodzące przemiany coraz dotkliwiej odciskają piętno na – jakże ważnej dziedzinie życia społecznego – edukacji. Reagowanie na zmiany, a także uprzedzanie ich jest ważnym zadaniem władz państwowych, które mają niebagatelne znaczenie w kreowaniu jej przebiegu, treści nauczania oraz oddziaływania na zakres i jakość wiedzy przyszłych absolwentów, a tym samym społeczeństwa. W tym miejscu, szczególnego namysłu wymaga kwestia kształcenia i przygotowania zawodowego nauczycieli,

którzy będą mieli bezpośredni wpływ na kreowanie i nauczanie kolejnych pokoleń.

Na przestrzeni ostatnich stuleci zmieniały się koncepcje przygotowania zawodowego nauczycieli, zróżnicowane były też oczekiwania wobec sposobu i efektów jego pracy. Encyklopedyczne, pamięciowe i odtwórcze nauczanie charakteryzuje szkołę tradycyjną. Taki typ nauczania dominował w XIX, ale również w XX stuleciu, jednak coraz bardziej zwracano uwagę na potrzebę twórczej i spontanicznej aktywności uczniów. Stopniowo następował przejście od surowego belfra przekazującego fakty i wymagającego podporządkowania swojego podopiecznego, do uważnego obserwatora, czuwającego nad tym, by pod jego opieką uczeń odkrywał to co dla niego interesujące i poznawał nieznanne.

Problematyka kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli wymaga szczególnego zainteresowania oraz troski, skłania do namysłu nad stanem i możliwościami rozwoju zawodowego nauczycieli oraz przygotowaniem nauczycieli do profesjonalnego wykonywania swojego zawodu. W czasie studiów i w kolejnych latach pracy zawodowej nauczyciel zdobywa wiedzę i nabiera doświadczenia, ale nie tylko na nim może budować swój warsztat. Doskonalenie zawodowe jest tym obszarem, dzięki któremu uzupełnia swoją wiedzę i nabywa nowe umiejętności, które stają się niezbędne w dynamicznej i nie łatwej pracy pedagoga – nauczyciela – wychowawcy.

Przedmiotem rozważań podjętych w niniejszym opracowaniu jest szkic zagadnienia dotyczący kondycji współczesnej edukacji oraz roli nauczyciela w procesie przygotowania i doskonalenia zawodowego. W pierwszej części opisuję proces kształcenia pedagogów we współczesnej szkole. W kolejnej przybliżam proces kształtowania warsztatu zawodowego przyszłego nauczyciela na przykładzie realizacji studenckich praktyk zawodowych. W dalszej części artykułu koncentruję się na doświadczeniach w zakresie doszkalania i doskonalenia zawodowego praktykujących nauczycieli, a także dostępnych formach doskonalenia zawodowego. Opracowanie zamyka podsumowanie.

Od studenta do praktyka zawodu nauczycielskiego. W ostatnich trzech dekadach polskie szkolnictwo doświadcza wielu przemian. Za sprawą reformy oświaty (1999 rok) zmieniono system kształcenia z dwu- na trzy-stopniowy (skrócono edukację podstawową, wprowadzono trzyletnie gimnazja i zreformowano szkolnictwo średnie). Reformy edukacji przyczyniły się do zmian w szkolnictwie wyższym. Począwszy od procesu rekrutacji, w którym przepustką na studia stały się wyniki otrzymane przez kandydata podczas tzw. «nowej matury». Do systemu kształcenia nauczycieli i pedagogów (wprowadzenie w myśl założeń Procesu Bolońskiego – studia dwustopniowe). Od roku szkolnego 2017/2018 polskie szkoły przejdą kolejną rewolucję, ponieważ podjęto decyzję o stopniowym powrocie do starego systemu, w którym zostanie przywrócona 8-klasowa szkoła podstawowa, 4-letnia szkoła średnia, a szkolnictwo zawodowe będzie funkcjonowało pod szyldem szkół branżowych.

Zmiana procesu rekrutacji i coraz mocniej odczuwany niż demograficzny doprowadziły do sytuacji, w której obniżane są (przynajmniej na wstępie) wymagania wobec kandydatów do zawodu nauczycielskiego. Nie sprawdza się jego umiejętności czytania tekstów pedagogicznych ze zrozumieniem, nie weryfikuje się jego umiejętności logicznego myślenia, prowadzenia dyskusji, w której potrafi krytycznie spojrzeć na omawiane zagadnienia, prezentować i bronić swoich argumentów. Nie ocenia się jego sprawności fizycznej, umiejętności muzycznych, plastycznych. Kandydat nie spotyka się z psychologiem ani logopedą. Bez zweryfikowania podstawowych umiejętności studenta-przyszłego nauczyciela można stwierdzić, że studiować pedagogikę może niemal każdy, pod warunkiem uzyskania wymaganej liczby punktów

na egzaminie maturalnym. Prawdziwa weryfikacja motywacji do podjęcia studiów nauczycielskich, oczekiwań wobec studiów i wyobrażeń o przyszłej pracy zawodowej oraz pasji zawodowej rozpoczyna się w trakcie realizacji programu studiów, a także – a może przede wszystkim – podczas odbywania praktyk zawodowych.

Kandydat do zawodu nauczycielskiego powinien zdawać sobie sprawę, że wraz z podjęciem kształcenia na studiach pedagogicznych oraz rozpoczęciem pracy zawodowej wymaga się od niego nieustannego samokształcenia i samodoskonalenia. Zaniechanie rozwoju i tych aktywności może doprowadzić do cofania się w rozwoju zawodowym (Moroz, 2005, s. 232). I odwracając sytuację, w przypadku przygotowania nauczyciela do zawodu, należy podkreślić, że od kształcenia nauczycieli i przygotowania ich do praktycznego wykonywania zawodu zależy rozwiązanie problemów oświaty (Parzęcki, 1998, s. 23).

Każde działanie musi opierać się na trwałym fundamencie teoretycznym. Wskazując istotę przygotowania zawodowego przyszłych nauczycieli opieram się na koncepcji Istotę przygotowania zawodowego nauczycieli opisał Tadeusz Lewowicki, który wyróżnił sześć typów kształcenia nauczycieli, którym podporządkowuje cele kształcenia. Wśród nich wymienia kształcenie: *ogólnokształcące* – którego celem jest wyposażenie przyszłych nauczycieli w wielostronną wiedzę ogólną; *personalistyczne (osobowościowe)* – celem edukacji jest ukształtowanie osobowości nauczyciela. Skoncentrowanie się na indywidualności nauczyciela, kształtowaniu postaw zawodowych, a tym samym tworzenie wzoru osobowego pedagoga, który stałby się osobą godną naśladowania. Kształcenie ogólne odsuwa się na dalszy plan, priorytetem jest osobowość nauczyciela; *pragmatyczne* – powodzenie zawodowe zapewniają sprawności (zwłaszcza dydaktyczne) zdobywane przez nauczyciela. Kryterium oceny pracy nauczyciela stanowią osiągnięcia szkolne uczniów; *specjalistyczne* – obejmuje wąską specjalizację zawodową, zapewniającą posiadanie wiedzy skoncentrowanej i pogłębionej obejmującej obszar wiedzy poznawanej i przekazywanej z jakiejś dyscypliny; *progresywne (problemowe)* – mając świadomość stale dokonujących się przemian, zmienności wiedzy i konieczności dopasowania raz zdobytych sprawności do nowych realiów, ważne jest – w procesie przygotowania nauczycieli do wykonywania zawodu – by w pracy zawodowej nauczyciel (i jego uczniowie) potrafił dostrzegać, nazywać i rozwiązywać pojawiające się problemy i trudności; *wielostronne* – model kształcenia nauczycieli jest najbliższy modelowi wykształcenia idealnego, który łączy w sobie wszystkie wskazane powyżej koncepcje kształcenia nauczycieli. Jednocześnie jest to koncepcja – przez swoją złożoność i wieloaspektowość – najtrudniejsza do zrealizowania (Lewowicki, 1994, s. 106–107).

Zaprezentowane formy kształcenia nauczycieli pokazują jak skomplikowany jest to proces i jak bardzo otwartym należy być na zmieniające się potrzeby

środowiska w którym pracuje nauczyciel, a także jak liczne mogą być problemy oraz oczekiwania z jakimi musi się mierzyć. Nie ma odpowiedzi na pytanie, który model kształcenia nauczycieli jest najlepszy. Oczywiście ideałem jest kształcenie wielostronne, lecz jest ono najtrudniejsze do osiągnięcia.

Od nauczyciela oczekuje się, by w procesie edukacyjnym pełnił wiele ról, które usprawniają jego działania. Role te wiążą się z umiejętnościami, które nauczyciel powinien posiadać lub zdobyć w praktyce zawodowej: *nauczyciel-fachowiec* – wie, jakie problemy są istotne ze względu na założone i realizowane cele kształcenia. W pracy zawodowej nauczyciel wykorzystuje złożone umiejętności – trafnie dobiera treści do osiągnięcia celów i dostosowuje je do potrzeb i możliwości uczniów. Wie, jakie umiejętności (indywidualne, społeczne i techniczne) ma zdobyć uczeń w szkole; *nauczyciel-menedżer* – jest liderem procesu edukacyjnego. Dbą o warunki uczenia się (zachowanie odpowiednich proporcji pomiędzy pracą a odpoczynkiem, dba o pozytywne nastawienie do nauki, dba o sprawne komunikowanie się), zapewnia efektywność prowadzonych zajęć i osiąganych wyników (uczniowie poznają temat lekcji, a z pomocą nauczyciela starają się go zrozumieć i zapamiętać, nauczyciel wykorzystuje nauczanie problemowe, a treści dydaktyczne tworzą spójną i logiczną całość); *nauczyciel-inspirator* – wzmacnia motywację uczniów do nauki, umiejętnie pobudza społeczność klasy do aktywności, nauczyciel pomaga uczniowi odkrywać i rozwijać jego zainteresowania i możliwości; *nauczyciel-integrator* – wykorzystuje w pracy umiejętności interpersonalne – jest asertywny, aktywnie słucha, a kiedy trzeba negocjuje. Potrafi osiągnąć porozumienie uczniów co do celów, które realizują, a także dba o wzajemny szacunek w relacjach uczeń-nauczyciel (Denek, 1998, s. 24).

Zaprezentowane role pełnione przez nauczyciela tworzą obraz współczesnego nauczyciela-pedagoga, którego praca wymaga złożonych umiejętności i elastyczności w rozwiązywaniu – często niemożliwych do przewidzenia – problemów.

Puentą podjętych rozważań na temat problemów kształcenia nauczycieli oraz jego kwalifikacji zawodowych pragnę uczynić słowa K. Denka (1998), który stwierdza, że «zmiany w edukacji wymagają trafnego określenia zadań dla systemu kształcenia nauczycieli. Na czoło ich wysuwa się przygotowanie nauczyciela o wysokich kwalifikacjach zawodowych, umiejętnościach gromadzenia i przetwarzania nowych informacji i podejmowania decyzji, skutecznego działania. Nie mogą mu być obce: rozwinięta zdolność komunikowania się, nawiązywanie kontaktów i wpływanie na otoczenie, poprzez mistrzowskie opanowanie sztuki dialogu i negocjacji oraz intelektualną i moralną gotowość głoszenia prawdy. Powinien także umieć wychowywać dzieci i młodzież w duchu pokoju, wolności, tolerancji, odpowiedzialności ekologicznej, norm prawnych, potrzeb humanistycznych i prozdrowotnych; zgodności z ogólnoeuropejskimi oraz społecznymi standardami i normami» (s. 24).

Praktyki pedagogiczne – kształtowanie warsztatu zawodowego nauczyciela. W ramach programu studiów nauczycielskich student – poza zajęciami teoretycznymi – zobowiązany jest to realizacji praktyk pedagogicznych. «Praktyki te mogą (...) przybierać różne formy, ale wszystkie mają określony cel: pomóc osobom przygotowującym się do zawodu dokonać autentycznej integracji wykładów, seminariów i innych zajęć uniwersyteckich ze światem profesjonalnej praktyki. Innymi słowy, takie praktyczne doświadczenie ma wprowadzić w te realia działań zawodowych, które na wykładach i seminariach można jedynie zasygnalizować, ponieważ bez względu na to, jak dobrze zajęcia takie są przygotowane czy przeprowadzone, zawsze brakować będzie im bezpośredniości, złożoności i realizmu działania w «prawdziwym życiu»» (Perry, 2000, s. 9). Można przyjąć, że istnieją trzy funkcje praktyk studenckich: *poznawczą, sprawdzającą oraz weryfikującą*. Istotę praktyk studenckich można ująć w następujących słowach: «kształtowanie umiejętności wykorzystywania w praktyce wiedzy teoretycznej; poznawanie realiów i specyfiki pracy placówek oświatowych; wdrażanie studentów do doskonalenia swej wiedzy, nabywania nowych, praktycznych umiejętności i tworzenie więzi emocjonalnych; korzystanie z twórczych doświadczeń czynnych nauczycieli; wdrażanie do innowacji i twórczości pedagogicznej» (Duraj-Nowakowa za: Łach, 1999, s. 367). Praktyce zawodowej przypisuje się trzy cele dydaktyczno-wychowawcze: praktyki dostarczają informacji o rzeczywistości wychowawczej, weryfikują twierdzenia teoretyczne oraz kształtują postawy prozawodowe (Duraj-Nowakowa za: Łach, 1999, s. 367). Na powodzenie praktyk pedagogicznych składa się kilka czynników, m.in. przygotowanie merytoryczne do realizacji praktyki zawodowej, dobór miejsca realizacji praktyk oraz zaangażowanie osób włączonych w praktykę zawodową (opiekunów praktyk w placówce, opiekunów praktyk zawodowych, a przede wszystkim samego studenta).

Istotny – z perspektywy rozwoju zawodowego i osobistego – jest odpowiedni dobór miejsca praktyk i «sprawdzenie się» w różnych typach placówek, w której możliwe jest odbycie praktyki. Takie podejście może pomóc studentowi określić jego preferencje i predyspozycje zawodowe (m.in. określenie w jakiej grupie wiekowej czuje się dobrze wykonując swoją pracę np. dzieci przedszkolne, uczniowie szkoły podstawowej, młodzież, dorośli czy osoby starsze), a także jaki charakter działalności placówki jest dla niego odpowiednim miejscem pracy. Właściwy dobór miejsca praktyk jest czynnikiem w znacznym stopniu wpływającym na jakość realizowanych praktyk i poczucie zadowolenia studentów z prowadzonych przez nich działań (Cyrańska, 2012, s. 24).

Rozpoczynający praktykę pedagogiczną student powinien być poddany ocenie sprawującego nad nim opiekę nauczyciela, który sprawdzi jego wiedzę teoretyczną, oceni umiejętność wykorzystania tej wiedzy w praktyce oraz omówi z praktykantem doświadczenia, które w czasie praktyk zdobywa. Taka refleksja pozwala

wstępnie określić to co już student wie i potrafi oraz czego jeszcze powinien się nauczyć. Przywołując cenę kondycji współczesnej roli nauczyciela i jego pracy można wskazać, że braki wynikające z wąskiej specjalizacji zawodowej nauczycieli oraz konsekwencje jakie z tego wynikają dla edukacji oraz procesu kształcenia i wychowania można minimalizować mając świadomość tego, co nie działa właściwie. Pierwszym krokiem powinno być uświadomienie przyszłemu pedagogowi, że bycie nauczycielem, to coś więcej niż praca zawodowa. Przyszli nauczyciele powinni mieć świadomość, że mogą praktycznie wpływać na poprawę wizerunku nauczyciela oraz na jakość kształcenia młodego pokolenia.

Kształtowanie warsztatu zawodowego przyszłego nauczyciela rozpoczyna się wraz z pierwszymi doświadczeniami edukacyjnymi. Każde zdobyte doświadczenie, kontakt z drugim człowiekiem, z literaturą, wiedzą teoretyczną i praktyką, może mieć znaczący wpływ na warsztat pracy nauczyciela. Sama praktyka «nie może być wyizolowanym, wąsko pragmatycznym elementem programu studiów, lecz musi być traktowana jako czynnik integrujący całość oddziaływań zewnętrznych na studenta i jego wysiłków własnych, mających na celu przygotowanie go w pełni do roli nauczyciela-wychowawcy» (Hruzd, & Minczanowska, 2012, s. 121).

Wybrane obszary doskonalenia zawodowego nauczycieli. Przygotowanie zawodowe nauczyciela jest pierwszym etapem jego edukacji, którego zwieńczeniem ma być podjęcie pracy w zawodzie. Doskonalenie zawodowe nauczyciela rozpoczyna się z chwilą ukończenia przez niego studiów pedagogicznych (lub kierunkowych) i jest stałym elementem wpisanym w jego rozwój zawodowy. Warunkiem efektywnego kontynuowania pracy zawodowej jest podnoszenie swoich kwalifikacji poprzez doksztalcenie i samokształcenie (Dybek, 2000, s. 15). H. Dybek (2000) podkreśla, że «doksztalcenie i doskonalenie nauczycieli jest integralną częścią kształcenia ustawicznego, które jest współcześnie na całym świecie bezwzględnie koniecznością i stanowi jedno z najważniejszych zadań polityki oświatowej» (s. 17).

Kształcenie zawodowe występuje w trzech formach: *szkolenie* – uczenie prostych umiejętności (praktycznych) przydatnych w pracy zawodowej; *doksztalcenie* – jego celem jest opanowanie wiedzy oraz umiejętności potrzebnych do wykonywania pracy w nowych warunkach; *doskonalenie zawodowe* – polega na podwyższaniu kwalifikacji zawodowych poprzez różne formy kształcenia; doskonalenie dostosowane jest do rozwoju społeczno-gospodarczego oraz technologicznego (Chodkowski, 2012, s. 27). Doskonalenie zawodowe «najczęściej utożsamiane jest z celowym, zaplanowanym i ciągłym procesem (...) ustawicznego kształcenia, polegającym na podwyższaniu i modyfikacji (...) zawodowych kompetencji i kwalifikacji, wszechstronnym rozwoju osobowości, organizowanym i realizowanym przez wyspecjalizowane w tym kierunku instytucje, a także w toku samokształcenia

i samodoskonalenia; procesem trwającym od podjęcia decyzji o wyborze zawodu przez cały okres aktywności zawodowej» (Kosiba, 2012, s. 123-138). Doskonalenie zawodowe może pełnić następujące funkcje: *wyrównawczą* – polegającą na uzupełnianiu wykształcenia do poziomu wymaganego przez pełniony zawód. Przykładem takich działań jest sytuacja, w której nauczyciel rozpoczyna pracę nie posiadając jeszcze pełnych kwalifikacji formalnych; *wdrożeniową* – umożliwiającą nabywanie wiadomości i sprawności praktycznych w trakcie pracy zawodowej; *renowacyjną* – pozwalającą unowocześniać wiedzę i sprawności pracownika w związku z rozwojem dziedziny jego pracy (Dybek, 2000, s. 14).

Udogodnieniem dla nauczycieli rozpoczynających proces doskonalenia (w zakresie uzupełniania i podnoszenia kwalifikacji) jest fakt, że mogą ubiegać się o dofinansowanie swojego kształcenia ze środków budżetowych (Karta Nauczyciela, art. 70). Oferowane wsparcie finansowe jest dla praktyków zawodu ważnym argumentem w podejmowaniu decyzji o korzystaniu z płatnych form kształcenia i doskonalenia zawodu. Finansowanie doksztalcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli zostało formalnie uregulowane w «Karcie Nauczyciela».

Przesłanki podejmowania określonej formy doskonalenia przez nauczycieli są zróżnicowane. Wśród czynników mających odzwierciedlenie w decyzjach nauczycieli (lub ich przełożonych) dotyczących doskonalenia można wskazać np.: rodzaj posiadanego wykształcenia i kwalifikacji, nauczany przedmiot (potencjalna możliwość łączenia godzin składających się na etat w większej liczbie placówek lub jej brak), możliwość/konieczność przekwalifikowania zawodowego (uzyskanie korzystniejszej oferty zawodowej, możliwość dodatkowego zarobkowania lub utrata stałego zatrudnienia), kierunek rozwoju placówki, motywacje osobiste i inne.

Doskonalenie zawodowe nauczycieli może przyjąć różne formy aktywności. W opracowaniu zaprezentuję wybrane, znane praktykom formy doskonalenia nauczycieli, omówię również nowe możliwości i ofertę, która jest coraz chętniej wybierana przez nauczycieli. Oferta doskonalenia nauczycieli przygotowana przez uczelnie państwowe i niepaństwowe jest zróżnicowana i coraz lepiej odpowiada potrzebom nauczycieli, w związku z tym systematycznie rośnie popularność i zainteresowanie tą formą doskonalenia zawodowego. Według danych z 2010 roku liczba słuchaczy studiów podyplomowych kształcących się na uczelniach państwowych i prywatnych wyniosła 170 tyś. (co stanowi aż 14-krotny wzrost liczby słuchaczy w porównaniu z 1976 rokiem) (Chodkowski, 2012, s. 27). W ramach studiów podyplomowych prowadzone są studia poszerzające kompetencje formalne oraz studia kwalifikacyjne, które umożliwiają nabycie nowych kompetencji (Chodkowski, 2012, s. 29)⁷. Studia podyplomowe umożliwiają wyrównywanie braków w zakresie wiedzy i umiejętności, a także aktualizują posiadane przez nauczycieli kompetencje.

7 Studia kwalifikacyjne muszą spełnić kilka warunków formalnych, m.in. odpowiednia liczba godzin dydaktycznych i praktyk (zwykle są to studia trwające dłużej niż doskonalące). Studia kwalifikacyjne umożliwiają nabycie nowych kwalifikacji, które uprawniają do wykonywania zawodu.

«Atrakcyjność tej formy edukacyjnej zwiększa się (...), ze względu na swoje programy studia podyplomowe doskonala człowieka we wszystkich zakresach jego aktywności, nie tylko zawodowej, chociaż na tę ostatnią są w największym stopniu ukierunkowane. Wynika to ze zrozumienia miejsca, jakie w życiu współczesnego człowieka zajmuje aktywność zawodowa, oraz wymogów stawianych przed nim przez wolnorynkowe warunki pracy. (...) Pełny rozwój pracownika, zarówno ogólny, jak i zawodowy, jest możliwy (...) wyłącznie poprzez formy obejmujące dłuższy okres, oparte na najnowocześniejszych dokonaniach technologicznych i metodycznych, formy nie tylko rozwijające umiejętności praktyczne, ale umożliwiające rozumienie ich podstaw na podbudowie teoretycznej, co stwarza większe możliwości twórczego ich wykorzystania. Spośród różnych form doskonalenia poszkolnego takie warunki spełniają przede wszystkim studia podyplomowe» (Chodkowski, 2012, s. 29).

Poza ofertą doskonalenia przygotowanego przez uczelnie wyższe, nauczyciele mogą korzystać z propozycji metodycznej przygotowanej przez Centra i Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli, które najczęściej organizują doskonalenie w postaci kursów i szkoleń dla pracowników placówek oświatowych. Jedną z form działalności takich placówek jest organizacja kursów kwalifikacyjnych oraz doskonalących, warsztatów dla nauczycieli różnych przedmiotów i różnych typów szkół, przygotowywanie konferencji i seminariów, konsultacji zbiorowych i indywidualnych dla nauczycieli, a także organizacja różnego typu spotkań tematycznych.

Dostosowując alternatywne sposoby kształcenia nauczycieli do ich potrzeb i oczekiwań, naprzeciw wychodzą im nowoczesne technologie. Dzięki wykorzystaniu Internetu możliwy jest udział w szkoleniach on-line, kursach e-learningowych, korzystanie z zasobów platform edukacyjnych, czy for internetowych adresowanych do grup profesjonalistów, np. nauczycieli. Źródła internetowe dostarczają nauczycielowi nowych możliwości edukacyjnych. Korzystanie ze szkoleń on-line pozwala obniżyć koszty uczestnictwa w kursach i daje nauczycielom większą swobodę organizacji czasu pracy (m.in. brak kosztów dojazdu, zapewnienia noclegu, wyżywienia, a także dowolna organizacja pracy i nauki w czasie wolnym do pracy zawodowej).

E-learning, to edukacja na odległość z wykorzystaniem technologii informacyjnej. Taka forma nauczania na stałe wpisała się w ofertę edukacyjną uczelni, dużych firm oraz ośrodków kształcenia ustawicznego dla dorosłych, coraz częściej wykorzystują go także nauczyciele w celu samokształcenia, ale również dla urozmaicenia prowadzonych tradycyjnymi metodami lekcji z dziećmi i młodzieżą (www-1). Źródła internetowe są zbiorem wszystkiego – wiadomości wartościowych i bezwartościowych. Tylko selektywność i krytyczne spojrzenie na internetową ofertę edukacyjną może być dla nauczycieli źródłem cennych informacji i wiedzy. Internet stanowi również obszar wymiany doświadczeń

w gronie pedagogów. Takie podejście do oferty internetowej może być interesującym doświadczeniem. Śledząc nowinki on-line można dowiedzieć się o zmieniającym się – zdecydowanie szybciej niż świat dorosłych – świecie i potrzebach dzieci i młodzieży.

Inną metodą dokształcania nauczycieli jest wspomniane samokształcenie. W koncepcji Heleny Radlińskiej «samokształcenie to wyrabianie się, wszechstronne i harmonijne ćwiczenie swych zdolności i sprawności, uzupełnianie braków, żeby żyć pełniej i lepiej» (Radlińska za: Dybek, 2012, s. 33). Samokształcenie opiera się na krytycznym myśleniu i badaniu. Jest to proces, który umożliwia swobodne zajmowanie się tymi dziedzinami, które nas najbardziej interesują i są nam potrzebne w życiu społecznym i zawodowym (Kiszczał, 1990, s. 59). Samokształcenie nauczycieli nie powinno ograniczać się do jednej dziedziny, a obejmować szeroki obszar wiedzy (wiedza o przedmiocie, wiedza ogólnorozwojowa). Współczesny nauczyciel – jak już podkreślano – powinien być wyposażony w specjalistyczną wiedzę na wysokim poziomie merytorycznym oraz wiedzę z innych dyscyplin pokrewnych (Dybek, 2012, s. 35).

W praktyce samokształcenie polega głównie na: pracy literaturoznawczej, czytelniczej (poszukiwanie fachowej literatury, czasopism itp.), obserwacji zajęć (w ramach działań zespołów samokształceniowych lub przy współpracy doradcy metodycznego), udziale w kulturze, korzystaniu ze środków masowego przekazu (np. aktywnym śledzeniu stron internetowych związanych z pracą zawodową) oraz podejmowaniu aktywności społecznych (np. polegających na włączeniu się w działalność organizacji pozarządowych, kół zainteresowań itp.). Najczęściej wykorzystywane przez nauczycieli są: czytelnictwo, obserwacja zajęć i korzystanie ze środków masowego przekazu (Dybek, 2012, s. 40).

Cennym obszarem samodoskonalenia nauczycieli jest płaszczyzna wymiany doświadczeń pomiędzy praktykami. Każde spotkanie, które będzie się odbywało w ramach studiów, kursów, szkoleń, a także pracy we własnym gronie pedagogicznym może być ważne z punktu widzenia rozwoju zawodowego jednostki.

Jedną z metod pracy i wsparcia celów indywidualnych oraz zespołowych jest coaching. Jest to forma pracy od dawna wykorzystywana w biznesie, którą coraz chętniej wykorzystują przedstawiciele innych dyscyplin naukowych i gałęzi działalności społecznej. Agnieszka-Grzymkowska podkreśla, że coaching w szkole «może stać się skutecznym sposobem na zwiększenie efektywności zawodowej dyrektorów i nauczycieli oraz nieoczekiwaną pomocą w odkrywaniu i wykorzystaniu posiadanych zasobów» (Grzymkowska, 2014, s. 2).

Coaching jest procesem rozwoju i doskonalenia kompetencji w obszarze, który chce rozwijać jednostka. Proces ten odbywa się poprzez ocenę obecnej sytuacji, określenie celu oraz wskazanie sposobów jego realizacji, a także ewaluację. Coaching jest inspirowaniem do działania (www-2), kreowaniem przyszłości za pośrednictwem własnych zasobów, predyspozycji i umiejętności.

Za podejmowanym działaniem stoi coach, czyli lider, osoba, która «stwarza okazję do wyrażania przekonań i postaw. Wspiera w poszukiwaniu rozwiązania problemu bez narzucania własnych pomysłów. Coachuświadciamia, iż odpowiedzialność za cele oraz ich realizację spoczywa na jednostce/zespole. Coach jest moderatorem i facylitatorem spotkania, a jego rolą jest pomoc i towarzyszenie w działaniu» (Grzymkowska, 2014, s. 4). Coaching jest jednym z narzędzi wspierania zmiany związanej z rozwojem, jednocześnie jest to pewien styl komunikacji. Wykorzystanie tej metody należy rozpocząć od zmiany myślenia o pracy szkoły, współpracy nauczycieli i innych podmiotów. «Coaching koncentruje się na poszukiwaniu rozwiązań dla wybranego problemu, a nie na poszukiwaniu jego przyczyn. Uwaga nakierowana jest na przyszłość, a nie na przeszłość. Natomiast problem zamieniany jest w cel do realizacji. Jego istotą jest pomoc w pełniejszym wykorzystaniu posiadanej przez jednostkę/zespół wiedzy w środowisku pracy. Wpływa zatem na poprawę funkcjonowania jednostki/zespołu, zwiększając motywację do działania jak również efektywność podjętych działań. Nie polega on na uczeniu czegoś nowego. A zatem coaching powinien koncentrować się na wykorzystaniu posiadanej wiedzy i umiejętności. Zmienia natomiast, jeśli zajdzie taka potrzeba, nastawienia i podejścia w celu udoskonalenia działania» (Grzymkowska, 2014, s. 3–4).

Innymi słowy, wykorzystanie metod i technik coachingu powoduje skoncentrowanie i wykorzystanie posiadanego potencjału oraz umiejętności, pobudza kreatywność. Wykorzystanie tej metody jako uzupełnienia wiedzy i umiejętności pedagogów może prowadzić do poprawy jakości edukacji i wzmocnienia potencjału ludzkiego nauczycieli.

Podsumowanie. Praca nauczyciela podlega ciągłej ocenie społecznej. Poczynania pedagogów śledzą wszystkie podmioty zainteresowane jego działalnością zawodową: uczniowie, rodzice, dyrekcja przedszkola/

szkoły, osoby nadzorujące pracę instytucji edukacyjnych, aż wreszcie władze państwowe. Od nauczyciela oczekuje się, by był merytorycznie przygotowany do wykonywania swojego zawodu, a poza tym posiadał wiele «umiejętności miękkich» i sprawności przydatnych w pracy pedagogicznej. Jednocześnie raz nabyte kwalifikacje powinny być systematycznie weryfikowane i poddawane uzupełnieniu poprzez udział w różnych formach doskonalenia zawodowego oraz w samodzielnej pracy nauczyciela (autoedukacja).

Dynamika zmian wszystkich sfer życia i aktywności ludzkich sprawia, że konieczne staje się podejmowanie nowych wyzwań edukacyjnych i eksploracja nieznanego dotąd obszarów wiedzy ogólnej i specjalistycznej. Nauczyciel uczący się, podnoszący kwalifikacje, wyposażony w wiedzę i różnorodne narzędzia pracy może stać się dla ucznia wzorem, który w trakcie edukacji będzie zarażał go pasją uczenia się. Taki nauczyciel nie tylko będzie wskazywał uczniowi ścieżkę edukacji, ale będzie podążał nią razem z uczniem. W opracowaniu skoncentrowałam się na wybranych zagadnieniach odnoszących się do kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli. Ważne miejsce zajmuje refleksja dotycząca przygotowania studenta do wykonywania zawodu nauczyciela. W artykule omawiam znaczenie praktyk pedagogicznych, zdobywania doświadczenia zawodowego w trakcie studiów. Kompleksowe przygotowanie nauczyciela do wykonywania pracy możliwe jest dzięki połączeniu wiedzy teoretycznej i praktyki. Zaprezentowana problematyka doskonalenia nauczycieli obrazuje możliwości rynku edukacyjnego. Wszelkie formy doskonalenia nauczycieli – formalne i nieformalne – mają, poza polepszeniem jego wiedzy i umiejętności, dostarczyć nauczycielowi wsparcia, które będzie wzmocniało jego poczucie własnej wartości, a także przeciwdziało stagnacji i wypaleniu zawodowemu.

References

- Chodkowski, Z. (2012). *Funkcjonowanie zawodowe słuchaczy studiów podyplomowych*. Rzeszów, Polska: Wyd. URZ (pol).
- Cyrańska, E. (2012). Konteksty przygotowania i organizowania praktyk pedagogicznych. W: E. Cyrańska, D. Urbaniak-Zajac, J. Piekarski (red.): *Studenckie praktyki pedagogiczne w szkole*. Łódź, Polska: Wyd. UŁ (pol).
- Denek, K. (2000). Kształcenie nauczyciela w kontekście reformy systemu edukacji. W: R. Parzęcki, R. Cierzniewska (red.): *Doświadczenie i projekcja przyszłości w treściach pedagogicznego kształcenia nauczycieli*. Bydgoszcz-Kraków, Polska: Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego, Centralny Ośrodek Metodyczny Studiów Nauczycielskich Akademii Pedagogicznej im. KEN w Krakowie (pol).
- Dybek, H. (2000). *Doradztwo metodyczne i doskonalenie zawodowe nauczycieli*. Kraków, Polska: Oficyna Wydawnicza «Impuls» (pol).
- Grzymkowska, A. (2014). *Coaching w pracy z zespołami nauczycielskimi*. ORE. Pobrano z: http://www.ore.edu.pl/strona-ore/index.php?option=com_phocadownload&view=category&download=1518:coaching-w-pracy-z-zespoami-nauczycielskimi&id=84:praca-zespoowa-w-szkole&Itemid=1661 (pol).
- Hruz, A., & Minczanowska, A. (2012). Kształtowanie kompetencji i umiejętności pedagogicznych przyszłych nauczycieli w trakcie praktyk pedagogicznych – analiza wybranych zagadnień. W: E. Cyrańska, D. Urbaniak-Zajac, J. Piekarski (red.): *Studenckie praktyki pedagogiczne w szkole*. Łódź, Polska. Wyd. UŁ. <http://www.szkozenia.dla.nauczycieli.net/e-nauczanie/> (5.05.2017). <http://inspired.pl/coaching/> (5.05.2017) (pol).

- KiszczaK, M. T. (1990). *Samokształcenie a rozwój zawodowy nauczycieli*. Warszawa, Polska: PWN (pol).
- Kosiba, G. (2012). Doskonalenie zawodowe nauczycieli – kategorie, kompetencje, praktyka. *Forum Oświatowe*, 2(47). Pobrano z: <http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/17/30> (5.05.2017) (pol).
- Lewowicki, T. (1994). *Przemiany oświaty: Szkice o ideach i praktyce edukacyjnej*. Warszawa, Polska: Wydawnictwo Akademickie «Żak» (pol).
- Łach, T. (1999). Rola praktyk studenckich w przygotowaniu nauczycieli do zawodu. W: K. Duraj-Nowakowa (red.): *Nauczyciele akademicy w procesie kształtowania pedagogów*. Kraków-Łowicz, Polska: Oficyna Wydawnicza «Impuls» (pol).
- Moroz, H. (2005). Przygotowanie zawodowe nauczyciela. W: H. Moroz (red.): *Rozwój zawodowy nauczyciela*. Kraków, Polska: Oficyna Wydawnicza «Impuls» (pol).
- Parzęcki, R. (1998). Kwalifikacje i kompetencje zawodowe nauczycieli. W: R. Parzęcki (red.): *Współczesne przemiany kształcenia i doskonalenia pedagogicznego nauczycieli*. Bydgoszcz, Polska: Wyd. Uczelniane WSP w Bydgoszczy (pol).
- Perry, R. (2000). *Teoria i praktyka. Proces stawania się nauczycielem*. Warszawa, Polska: WSiP S.A. (pol).
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. *Karta Nauczyciela* (Dz. U. z 2014 r. poz. 191) (10.03.2014) (pol).

ПІДГОТОВКА І ПРОФЕСІЙНЕ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ – ОБРАНІ ПИТАННЯ

Хрузд-МатушиК Аліса, магістр, асистент, Факультет етнології і наук про освіту в Цешині, Сілезький університет в Катовіцах, вул. Бельська, 62, 43-400 Цешин, Республіка Польща, alicjahruzd@o2.pl

Проблематика навчання і професійного вдосконалення вчителів вимагає особливої уваги та схиляє до роздумів щодо актуальних можливостей професійного розвитку вчителів, а також їх підготовки до виконання професійної діяльності. Професійне становлення у ролі педагога вимагає часу, але це не найважливіший чинник професійного розвитку. Під час навчання та протягом усієї професійної діяльності вчитель здобуває певний досвід. Проте, майстерність вчителя не повинна будуватися тільки на основі досвіду. Професійне вдосконалення є саме тим простором, завдяки якому вчитель поповнює свої знання і набуває нові вміння, які стають необхідними в динамічній і вимогливій роботі педагога – вчителя – вихователя.

У даному дослідженні розглянуто проблематику функціонування в учительській професії – від навчання студентів до викликів, пов'язаних з професійною діяльністю. Стаття складається з декількох частин. Перша присвячена тематиці навчання педагогів. У наступній описано значення професійних практик у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів. У третій частині охарактеризовано обрані сфери професійного вдосконалення вчителів та різні можливості розвитку професійних і особистісних компетенцій. Дослідження завершується висновками.

Ключові слова: вчитель; навчання; освіта; професійне вдосконалення.

PROFESSIONAL PREPARATION AND TRAINING OF TEACHERS – SELECTED ISSUES

Khruzd-Matushchuk Alisa, MA, assistant, Faculty of Ethnology and Educational Studies in Cieszyn, University of Silesia in Katowice, 62 Bielska Str., 43-400 Cieszyn, The Republic of Poland, alicjahruzd@o2.pl

The subject of teachers' professional training and improvement requires particular care and attention, it provides inspiration to think over the current potentialities of teachers' professional development and preparing them for work. Becoming a good educator requires time, which is not the most important factor of professional development. During university studies and over the consecutive years of their professional work, teachers collect experiences. However, their workshop should not be constructed only on the basis of experience. Professional teacher training is the field owing to which teachers supplement their knowledge and acquire new skills, indispensable in the dynamic and demanding work of an educator.

What is undertaken in this study are the issues of functioning in the teacher's profession – from educating university students to the challenges of professional work. The article consists of several parts. The first is dedicated to the educating of teachers, the next to the significance of teaching internships in the process of preparing for professional work. The third part comprises the characterization of some selected fields of teacher training and different possibilities of developing professional and personal competences are indicated here. The study is completed with a recapitulation.

Key words: education; teacher; teaching; professional training.

Стаття надійшла до редакції 04.08.2017

Прийнято до друку 05.10.2017